

KADIN YOKSULLUĞU VE MİKRO KREDİ: TÜRKİYE ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

WOMEN'S POVERTY AND MICRO CREDIT: AN EMPIRICAL INVESTIGATION ON TURKEY

Pınar ÇUHADAR*
Neşe ALGAN**

Özet

Bu çalışmanın amacı, mikro kredi kullanımı ve kadın yoksulluğu arasındaki ilişkiyi Türkiye için sınamaktır. Neo liberalizm etkisiyle devletin küçültülmesi söyleminin güç kazanması, sosyal politika alanından merkezi otoritenin çekilmesiyle sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin etki alanının genişlemesine neden olmuştur. Bu değişimle bireyin yoksulluktan üreterek kurtulması ve büyük oranda kendi becerisi ile bu sorunu çözmesi beklenmektedir. Krediyeye erişim kanalları sınırlı olan yoksulların, birer girişimci olmasını sağlamak amacıyla kullanılan mikro kredi de bu kapsamda değerlendirilmesi gereken önemli bir araçtır. Mikro kredi, yoksulluğun sonuçlarından en ağır etkilenen gruplardan biri olan kadınları hedeflemektedir. Mikro kredinin kadınların güçlendirilmesinde ve yoksullukla mücadelede etkili bir araç olup olmadığını sorgulayan önemli bir literatür de oluşmuştur. Bazı çalışmalar mikro kredinin kadın yoksulluğunu azaltmada etkili bir araç olduğunu savunurken, bazı çalışmalar yoksulluğun enformel kurumların belirlediği toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili olduğunu ve bu çözümlerin yetersiz kalacağını savunmaktadır. Bu çalışmada, literatürdeki bu tartışmalara bağlı olarak, 2006-2016 yıllarında Türkiye için hangi görüşün geçerli olduğunu araştırılmaktadır. Çalışmada küçük örneklem içinde güçlü sonuçlar veren Hacker-Hatemi J (2010) simetrik nedensellik testi kullanılacaktır. Elde edilen bulgular, kullanılan mikro kredi düzeyi ile kadın yoksulluğunun azalması arasında bir nedensellik olmadığını göstermektedir. Bu sonuçların ortaya çıkmasında enformel kurumların toplumsal cinsiyet üzerine etkisinin ve eğitim düzeyinin yetersizliğinin belirleyici olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, mikro kredi, nedensellik

JEL Sınıflandırması: I30, C22, N20

* Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, pinarozdemircukadar@artuklu.edu.tr, Orcid Id: 0000-0001-6302-7735

** Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, nalgan@cu.edu.tr, Orcid Id:0000-0001-7989-1114

Extended Abstract

The study aims to examine micro credit and women's poverty linkage hypothesis for Turkey. Neo liberalism as an dominant ideology, support minimum government intervention in social policy area as well as other policies. Furthermore, it gives responsibility to non-governmental organizations and local governments for fighting poverty. Consistently, it is expected that the individuals will solve poverty problems with their own skills through producing. Microcredit is an important financial instrument for low income person in order to access financial resource. The microcredit programmes mostly target women why they are one of the disadvantageous group effected by poverty. The vast literature has emerged that question whether microcredit is an effective tool. The study will examine which point of view is valid for Turkey. The study employs the bootstrap version of non Granger causality test improved by Hacker-Hatemi J. It uses yearly data for the period of 2006-2016. Test results supports that there is not a causal relation from microcredit level to poverty. Therefore, microcredit and poverty reduction linkage is not valid for Turkey. Low education level of women and informal institutions are basic problems for changing poverty circles.

Keywords: Poverty, microcredit, causality

JEL Classification:I30, C22, N20

I. Giriş

Yoksulluk, tarihin her döneminde var olan, hâkim üretim sisteminin yarattığı mülkiyet ilişkilerine bağlı olarak şekil değiştiren bir olgudur. Modernleşme ve sanayileşmenin hız kazanması ile kentlere yapılan göçler günümüzde yoksulluğunun derinleşmesinde önemli birer etken olarak görülmektedir. Fakat yine de yoksulluğu tek bir nedenle ve tek bir tanımla açıklamak mümkün görünmemektedir. Yoksulluk, gelir bölüşümü dikkate alındığında iktisadi; toplumsal etkileri ve yoksul grupların ayrı bir toplumsal grup oluşturmalarından ötürü sosyolojik; bireyin toplum içindeki yeri konusundaki algısı nedeniyle psikolojik; doğrudan insanla ilişkisinden dolayı antropolojik ve mekânsal etkiler nedeniyle de kent bilimseldir.¹ Bu nedenle yoksulluğu farklı yönleri ile ele alan tanımlamalar yoksulluğun ele alındığı bakış açısına bağlı olarak ekonomik kaynakların kullanımı, yapabilirlik ve sosyal dışlama olguları çerçevesinde geliştirilmiştir. Bu tanımlamalarda yoksulluğu doğru şekilde ölçme kaygısı mevcuttur fakat bu konuda kabul edilmiş genel bir yaklaşım da mevcut değildir.²

Yoksulluğu tanımlamakta kullanılan “mutlak yoksulluk” kavramı, bireyin geliri ve temel ihtiyaçlarını karşılamada kullanılan harcama düzeyi açısından konuyu ele almaktadır. “Görelî yoksulluk” tanımı ise daha çok gelirin nasıl dağıtıldığına odaklanarak bireyin geliriyle temin ettiği yaşam koşullarının toplum içindeki nisbi durumunu ortaya koymaktadır. Yoksulluk araştırmaları, önemli sosyal ve ekonomik etkileri nedeniyle mekânsal özellikleri dikkate alan “kır ve kent yoksulluğu” ayırımına da gitmekte ve yoksulluğun mekânsal nedenlerini de ortaya

1 Önder, H., Şenses, F. (2006). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi, İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar, Prof. Dr. Kemal Saybaşı’ya Armağan, (Haz: B. Ülman, İ. Akça), Bağlam Yayınları: İstanbul, 199-221.

2 Gornick, J., Boeri, N. (2016). Gender and Poverty. The Oxford Handbook of Social Science of Poverty. Erişim: <http://www.Oxfordhandbooks.Com/View/10.1093/Oxfordhb/978.019.9914050.001.0001/Oxfordhb-978.019.9914050-E-11> (15.05.2018).

koymaya çalışmaktadır. Fakat son dönemlerde yoksulluğun tanımı konusunda en çok başvurulan tanım Amartya Sen’in 1983 yılında yaptığı çalışmasında ortaya koyduğu “yapabilirlikten yoksun olma” yaklaşımıdır. Bu bakış açısıyla, yoksulluk konusunda yalnızca gelire odaklanmak ve bireyin toplumsal hayatta edindiği yeri belirleyen eğitim, sağlık, barınma, beslenme gibi unsurlara erişimini dikkate almamak yanıltıcı sonuçlara neden olabilmektedir. Bu kapsamda “gıda gereksinimini karşılamak, önlenebilir hastalıklardan kaçınmak, barınmak, giyinmek, yolculuk edebilmek ve eğitim görebilmek” yapılabilirliği belirleyen temel öğelerdir. Yapılabilirlik, gelir kadar demografik özellikler, toplumsal cinsiyet, coğrafi faktörlerden de etkilenebilmektedir.³

Yoksulluğun tanımlanmasındaki güçlükler politika tercihlerini de etkilemektedir. Yoksullukla mücadelede doğrudan veya dolaylı politikalar kullanılabilir. Yoksullukla mücadelede kullanılan doğrudan politikaların, daha çok İkinci Dünya Savaşı ile 1970’li yıllar arasında başvurulan, sosyal güvenlik ağlarının genişletilmesi ile başlatılan uygulamalar olduğu söylenebilir. Bu yaklaşım gelirin büyümesi kadar bölüşümünün de adil olması üzerine odaklanmaktadır. Yoksullukla doğrudan mücadelede eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve vergiler yoluyla kamu sektörünün ekonomiye doğrudan müdahalesi söz konusudur.⁴ Kamu sektörünün yoksullukla mücadelede kullandığı en önemli araç kamu sosyal harcamalarıdır. Bu kapsamda yapılan harcamalar; doğrudan gelir transferi, harcama bütçesi finansmanı, vafını ve geçerliliğini kaybetmiş meslek gruplarına yeni imkânlar tanınması, yoksul bireylere girişimci vasfının kazandırılması, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik alanındaki diğer uygulamalardan oluşmaktadır. Yoksullukla mücadele politikalarının uygulanması esnasında yoksulluğun farklı kaynaklardan doğabileceği (doğal afet, iç çatışma, ekonomik kriz, gelir dağılımı adaletsizliği, küresel ekonomik gelişmeler, fırsat eşitsizliği vb) ve yoksul grupların nitelikleri itibarıyla homojen olmadığı (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi vb.) da dikkate alınmalıdır. Bu özellikler dikkate alınmaksızın uygulanan politikalarla etkili sonuçlara ulaşılamayacaktır.⁵

Yoksullukla dolaylı mücadele politikaları ise 1980 dönemi sonrası geliştirilerek 1990’lar da hayata geçirilmiştir. Bu politikaların önceliği, büyüme ve kalkınmanın teşviki ile istihdam yaratmak ve yoksulluk sorununu piyasa kuralları çerçevesinde çözmektir.⁶ Bu değişimle birlikte kamu sektörünün kuralsızlaştırma, esnek çalışma, özelleştirme eğilimlerinden sosyal politikalarda etkilenmiş, birçok ülkede sosyal koruma programlarının kapsamı daraltılmış, mali disiplin sosyal harcama kısıntılarıyla hayata geçirilmiştir. Sosyal politika alanında devletin rolünün daraltılması eğilimleri, yoksulluğun etkilerinin en ağır şekilde yaşayan kadınlara da yansımaları ile sonuçlanmıştır.

3 Uçar, C. (2011). Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri, Uzmanlık Tezi. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 1-14.

4 Solmaz, E., Avcı, M. (2017). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Koruma Harcamaları: Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 6(1): 46-73.

5 Sarısoy, İ., Koç, S. (2010). Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi, Maliye Dergisi, 158: 326-348.

6 Solmaz ve Avcı, 2017

Kadın yoksulluğu kavramı ile önceleri “hane reisnin kadın olduğu” hanelerin yoksulluğu ifade edilmek istenmiştir. Fakat daha sonra bu sınırlamayla hane içindeki gelirin bölüşümündeki adaletsizliğin görmezden gelinmesi ve toplumsal cinsiyet rolleri ile doğan eşitsizliklerin yeniden üretilmesi gibi sakıncalar dikkate alınarak kavramın kapsamı genişletilmiştir. Toplumsal cinsiyet ve yoksulluk araştırmaları, mikro, mezo ve ekonomik, siyasal ve toplumsal yapılar çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Mikro düzeyde hane içindeki güç ilişkilerine odaklanılırken, mezo düzeyde hane halkı dışında da kadınlara ve erkeklere sunulan fırsatların farklılığı ve toplumsal normların etkisi değerlendirilmektedir. Makro ölçekte toplumsal cinsiyet ve yoksulluk ilişkisi ekonomik, siyasal ve sosyal kurumların bir sonucu olarak görülmektedir.⁷

Kadın yoksulluğu yalnız sınıf ilişkileri ile de değerlendirilecek bir konu değildir. Kadınların yaşadığı yoksulluk toplumsal cinsiyet rollerinin de bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Kadınların çoğunlukla hane içi işlerde çalışması ve herhangi bir ücret veya sosyal güvenceye sahip olmaması, üretimdeki yerlerinin ve önemlerinin görmezden gelinmesine neden olmaktadır. Çalışma hayatında yer alan kadınların da çoğunlukla emek yoğun sektörlerde düşük ücretlerle ve genellikle enformel olarak çalışması da yoksulluğun kadınlaşmasında önemli olmuştur.⁸ Kadınların eğitim ve sağlık gibi kamusal hizmetlere erişimde yaşadıkları kısıtlarla birlikte sosyal güvenlik primlerini ödeyebilecek düzeyde düzenli gelire sahip olmadıkları, kısmi zamanlı işlerde istihdam edilmeleri, kadın yoksulluğu kısır döngüsünün kırılmasında önemli engellerdir. Eğitime erişimdeki kısıtlar nitelikli işlere sahip olmayı engellerken, sosyal güvencesizlik kadınların yaşlılık, engellilik, hastalık gibi çalışamaz duruma gelmeleri halinde yoksulluğun etkisini daha yoğun hissetmelerine neden olmaktadır. Ayrıca, seçme ve seçilme hakkına sahip olan kadınların, karar mekanizmalarını etkileyen kurumlarda temsiliyetinin zayıf olması ve seçme haklarını kullanırken ailelerindeki erkeklerin etkisi altında kalmaları, karar alma mekanizmalarında da kadınların etkilerini sınırlamaktadır. Bu durum kadınların ulusal ve yerel yönetimlerin bütçelerinden daha az kaynak almasına neden olurken kadınların kamu hizmetlerine erişimlerine de engel teşkil etmektedir. Devletin sosyal politika alanından çekilmesi ve birçok kamu hizmetinin özel sektöre bırakılması ile hasta, yaşlı, çocuk bakımı gibi işlerin aile içinde toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak kadınlar tarafından yerine getirilmesi ve kadınların iş gücü piyasasına girişini engellemesi sonucunu da doğurmaktadır.⁹

Türkiye özelinde bakıldığında tarım sektörüne sağlanan desteklerin azalması ve piyasa kurallarına uyum çabası, kırsalda çoğunlukla tarım işçisi olarak çalışan kadınların, işlerini kaybetmelerine neden olmuştur. Kırsal yoksulluğun derinleşmesi kentlere göçü zorunlu kılmıştır. Kırsaldan kente gelen kadınlar ya iş bulamamakta ya da enformel olarak düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmaktadır. 1980 sonrası neo liberal politikalarla birlikte ihracata dayalı sanayileşme stratejilerinin hakim kalkınma stratejisi olarak belirlenmesiyle esnek çalışma, ev eksenli, parça

7 Uçar, 2011

8 Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek, Çalışma ve Toplum, 2: 25-40.

9 Yıldırım, S., Özdemir, A. (2013). Yapabilirlikten Yoksulluk Bağlamında Türkiye’de Kadın Yoksulluğu, Emek ve Toplum, 2(4): 50-83.

başına çalışma, güvencesiz işlerde enformel olarak istihdam edilme eğilimi kadın istihdam yapısı üzerinde etkili olmuştur.¹⁰

Yoksullukla mücadele ve sosyal dışlanmanın engellenmesinde istihdamın artırılması stratejisi uluslararası ölçekte de kabul görmektedir. Mikro kredi, özellikle kadın girişimcilerin desteklenerek kalkınmanın ve istihdamın artırılması hedefine hizmet eden araçlardan biri olarak kabul edilmektedir.¹¹ Mikro kredi, düşük gelire sahip hane halklarının finansal kaynaklara erişimi önündeki engelleri kaldırmak üzere hayata geçirilen finansal bir araçtır. Yoksullar, kredi geri dönüşlerinin yarattığı idari maliyetlerle, izleme maliyeti gibi işlem maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle finansal kurumlarda kredi verilmesi tercih edilen gruplar değildir. Buna ek olarak yoksul insanların sürekli gelirleri ve güven yaratan kariyerleri de mevcut değildir; bu nedenle finansal sistem için kredilerin geri dönüşünün sağlanması bakımından riskli görülmektedirler. Formel finansal kurumların yoksullara finansal kaynak vermekten çekinmesi, enformel araçlardan sağlanan yüksek faizli borçlarla birlikte yoksulluğun borç sarmalı ile derinleşmesi sonucunu beraberinde getirmektedir.¹²

Yoksullukla mücadelede mikro kredinin kullanılmasında hedef kitle kadınlar olarak görülmektedir. Fakat literatürde mikro kredilerin kadın yoksulluğu ve kadınların güçlendirilmesi üzerinde olumlu bir etki yaratıp yaratmadığı da önemli bir soru işaretidir. Bu çalışmanın amacı da Türkiye üzerine yapılan çalışmalardan ve güncel verilerden hareketle, kullanılan mikro kredi miktarının kadın yoksulluğu üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Çalışmanın temel kısıtı, mikro kredi uygulamasının ülke geneline yayılması görece yeni bir durum olduğundan sınırlı veri ile konuyu analiz etmektir. Bu problem bootstrap nedensellik testi kullanılarak aşılmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle ikinci bölümde literatürde mikro kredi ve kadın yoksulluğu etkileri üzerine yürütülen tartışmalara yer verilecek, üçüncü bölümde Türkiye’de kadın yoksulluğu ve mikro kredi üzerine yapılan saha araştırmalarının bulguları özetlenecektir. Dördüncü ve beşinci bölümde sırasıyla kullanılacak veri ve yöntem tanıtılacaktır. Altıncı bölümde uygulama sonuçları incelenecek, son bölümde de elde edilen bulgulardan hareketle değerlendirme yapılacaktır.

2. Literatür Özeti

Mikro finans, bankacılık ve diğer finansal hizmetlere erişim zorluğu çeken girişimci ve küçük işletmeler için sunulan finansal hizmetleri ifade etmektedir. Mikro kredi, mikro finans hizmetinin sunulması için başvuru alan iki ana modelden birinin bileşenlerindedir. Mikro finans hizmetlerinin sunulmasında başvuru alan modellerden birincisi, bireysel girişimler ve küçük işletmeler için sağlanan ilişki modeli; ikincisi ise mikro krediler ve diğer hizmetler için

10 Ulutaş, 2009

11 Öztürk, M., Çetin, B. (2009). Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar, Journal of Yaşar University, 3(11): 2661-2698.

12 Vetrivel, S., Kumarmangalam, C. (2010). Role of Microfinance Institutions in Rural Development. International Journal of Information Technology and Knowledge Management, 2 (2):435-441.

grup olarak başvuruda bulunup bir araya gelen grup tabanlı modeldir.¹³ Mikro kredi yalnızca krediyi ifade ederken mikro finans, piyasa asistanlığı kapasite oluşturma, sigorta, sosyal ve kültürel programlarını kapsamaktadır. Mikro kredinin öncü ismi, Graamen Bankası¹⁴ kurucusu Bangladeşli Muhammed Yunus'dur.¹⁵

Yoksul insanlarında finansal araçlardan faydalanması için kredi programları yapılandırılmasına rağmen bu kredi programlarının üç temel problemi vardır: Bunlardan birincisi, kredi kullanımından hiçbir koşulda yoksulların dışlanmaması temeline dayanmalarına rağmen yoksul olmayan insanların da bu kredilerden faydalanmaya çalışmasıdır. İkinci zorluk, yoksul insanların geçmiş ticari aktivitelerini kaydetme gibi bir alışkanlığı olmadığından iyi veya kötü kullanıcıyı ayırt etmek oldukça güçtür. Üçüncü zorluk ise kurumların bu kaynakların etkin kullanımını tespit edip edemeyeceği sorusuna açık yanıt verilememesidir. Bu zorluklardan ötürü kredilerin geri dönüşü problem oluşturmaktadır, bu amaçla kredilerin geri dönüşünü de sağlayan bir mekanizma kurulması ihtiyacı mevcuttur.¹⁶ Bu sorun mikro kredinin şahıslara değil gruplara verilmesiyle çözülmeye çalışılmıştır.

Mikro kredinin yoksullukla mücadelede önemli bir araç olarak kabul görmesi, gelişmenin devlet odaklı olmasından ziyade piyasa odaklı olması gerektiği düşüncesinin son yılların hâkim görüşü olmasından kaynaklanmaktadır. 1980 sonrası neo liberalizmin hâkim görüş olması ile sosyal adalet ve özgürlükler bakımından piyasa odaklı bir yapı yönetimlerce daha çok kabul görmeye başlamıştır. Neo liberalizm, yoksulluğun daha ağır koşullarda yaşandığı kırsal kesimde dahi kadınları gelişme konusunda lokomotif olarak görmektedir. Bu bakımdan mikro kredi, sosyal vatandaşlığı ve kadın ihtiyaçlarını neo liberalizme göre yeniden yapılandırmanın da bir aracı olarak görülebilir. Bu bakış açısıyla yoksullukla mücadele, devletin görevi olmaktan çıkıp kişinin kendi becerileri ile hayatını sürdürmesine olanak tanıyan koşulları yaratmasına dönüşmektedir. Mikro kredi, kadınları ailelerini geçindiren birer müşteriye dönüştürmektedir. Oysa kadınların güçlendirilmesi ile ilgili sorun finansal kaynaklara kısıttan çok toplumsal cinsiyetin getirdiği iş bölümüdür. Bu bağlamda kadın yoksulluğu piyasadaki güç ilişkileri sosyal ve siyasi hayattan bağımsız değerlendirilmemelidir.¹⁷

13 TGMP, 2019

14 Bangladeşli bir iktisatçı olan Muhammed Yunus, iktisat teorilerinin gerçek hayatta bağdaşmadığı ve yoksulluk sorununa çözüm üretmediğini görür. Özellikle kırsalda üretim yapan kadınların, formel kredi imkanlarına erişim imkanının olmaması nedeniyle tefecilerden borç almak zorunda kaldıklarını ve ellerinde çok düşük bir kar marjının bulunduğuna tanık olur. Yunus, kadınlara girişimde bulunma imkânı sağlanabilmesinin yoksullukla mücadelede etkili bir araç olacağı düşüncesi ile bir sosyal işletmecilik örneği olan Graamen Bankası'nı kurar. Graamen Bankası, Köy Bankası anlamına gelmektedir. Muhammed Yunus, mikro krediyle ekonomik ve sosyal kalkınmaya sağladığı katkılardan ötürü 2006 yılında Nobel ödülüne layık görülmüştür.

15 Mailo, M., Halepoto, H., A., Shah, A. (2014). Time Series Analysis of Micro Credit and Its Impact on SMES Business Growth and Alleviating Poverty in Rural Sindh, Revista Română De Statistică – Supliment Nr. 11: 65-72.

16 Chavan, P., Ramakumar, R. (2002). Micro-Credit and Rural Poverty: An Analysis of Empirical Evidence, Economics and Political Weekly, 37(10): 956

17 Rankin, K. (2010). Governing Development: Neoliberalism, Microcredit and Rational Economic Woman, Economy and Society, 30(1): 18-37.

Mikro kredilerin kadınlar üzerine odaklanmasının nedenleri araştırıldığında, en yoksul ve en kırılğan kesim olmaları, kadınlara yapılacak yatırımların onlara vereceği seçme hakkıyla refah seviyelerine ve ekonomik gelişmeye olumlu katkı sunacağı beklentisi, güvenilir borçlanıcı olmaları ve finansal kaynaklara erişimin kadınların güçlendirilmesine olanak tanıyacağı inancı başlıca unsurlar olarak sıralanmaktadır.¹⁸ Mikro kredinin, kredi kullanan kadının ve ailesinin tüketim düzeyini arttırdığı, çocukların okullaşmasına katkı sunduğu, gelir ve istihdamı arttırdığı, kadının ekonomik özgürlüklerle birlikte aile içinde de toplumda da daha özgüvenli olabildiği, kredinin sosyal sermayenin gelişimine katkı sunduğu savunulmaktadır. Mikrofinans tasarrufları ve mikro finans araçları, yoksulların sağlık hizmetlerine erişiminde de önemli bir araç olarak kabul edilmektedir.¹⁹ Zira kaynaklara erişim imkânı kısıtlı, mülkiyetsiz ve ağırlıklı olarak kırsal yoksulların bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde krediler büyük önem taşımaktadır. Bu programların uygulanması çoğunlukla sosyal bankacılık olgusuna bağlıdır. Sosyal bankacılık, bankacılık hizmetlerinin kırsala uzanması bakımından önemli bir uygulamadır.²⁰

Mikro kredi sisteminin temel eksikliği, yoksulun yoksulu olan kadınları girişimci yapma hedefinin gerçekçi olmamasıdır. Bu düşüncenin temelinde girişimci olmanın yalnız kredi kısıtlarının kaldırılması ile gerçekleşecek bir durum olmadığı yatmaktadır. Ayrıca yoksul kitlelerin yaşamındaki belirsizlikler ve borçlu faiziyle baş edememe olasılıklarının yüksek olması, geri ödemelerde kredilerin bir gruba kullanılması nedeniyle sosyal ağları zorlaması diğer sorun alanlarıdır. Mikro kredi geri ödemelerinin birey üzerinde yarattığı baskının olumsuz etkileri ve kadınların yoksulluğunu azaltmada yetersiz kalmasının yanı sıra kadınları geleneksel ev üretimine yönlendiren sektörlerde destek sağlaması da mikro kredinin yoksullukla mücadelede yetersiz bir araç olmasının diğer nedenleridir.²¹ Benzer şekilde girişimciliğin yalnız kredi kısıtlarının aşılması ile sağlanacak bir yetenek olmadığını, Amerika Birleşik Devletleri gibi girişimciliğin en üst düzeyde olduğu bir ülkede dahi işsizlik yardımlarıyla birlikte sağlanan mikro finans araçları ile kurulan işlerin bir yıldan uzun süre sürdürülemediğini savunulmaktadır.²² Bu bakımdan kredi kadar krediyi kullanan kişinin girişimci ruha sahip olması, piyasanın işleyişi hakkında bilgi sahibi olması önemlidir. Ayrıca mikro kredi ile yapılan işler benzer nitelik taşıdığından ortaya çıkan rekabet bir süre sonra yapılan işten elde edilen gelir düzeyini de olumsuz etkilemektedir. Bu bakımdan kredi kullananlara piyasa ve ticaret hakkında bütüncül bir eğitim verilmesi kredilerin istenen sonucu vermesinde elzem görülmektedir. Yoksullukla mücadele de mikro kredinin kullanılmasındaki bir diğer tutarsızlık mevcut küresel rekabet koşullarının gerektirdiği verimlilik koşullarını temin etmedeki yetersizliktir. Gelişmekte olan ülkelerde enformel olarak yapılan

18 Swain, R., Wallentin, F.Y. (2009). Does Microfinance Empower Women? Evidence from Self-Help Groups in India, International Review of Applied Economics, 23(5):541-556.

19 Al-Amin, M., Chowdhury, T. (2008). Women, Poverty and Empowerment: An Investigation into the Dark Side of Microfinance, Asian Affairs, 30 (2):16-29.

20 Chavan ve Ramakumar, 2002

21 Buğra, A. (2007). Yoksullukla Mücadele Yöntemi Olarak Mikro kredi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Bülteni, 2(1).

22 Gökyay, Ç. (2008). Türkiye'de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.

üretimlerin dolayısıyla kayıt dışılığın yaygınlığı dikkate alındığında mikro kredi ile kadınların bu enformel alanlara teşvikinin arttığı da vurgulanmaktadır.²³

Literatürde mikro kredi üzerine yürütülmekte olan kuramsal tartışmaların yanı sıra saha araştırmaları da mikro kredilerin olumsuz veya olumlu etki yaratması konusunda farklı bulgulara işaret etmektedir. Yapılan araştırmaların bir kısmı, mikro kredinin genelde yoksullukla daha özelden kadın yoksulluğu ile etkin bir mücadele aracı olmadığı sonucuna ulaşırken, diğer bir kısmı mikro kredinin istenen hedeflere ulaşmasının çeşitli ön koşullara bağlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Copastake, Zambia-Copperbelt'te 1999-2001 yılları arasında yaptığı saha araştırmasında mikro kredi ile gelir düzeyini yükseltenler olduğu gibi mevcut durumunu koruyamayanlar olduğunu da tespit etmişlerdir. Buradan hareketle çalışmada mikro kredinin alt gelir grupları içinde gelire dayalı kutuplaşmayı arttırdığı, kısa dönemde olumlu etki yaratsa da uzun dönemde gelir eşitsizliğini beslediği görülmektedir.²⁴ Shakya ve Rankin, Nepal ve Vietnam için yaptıkları araştırmada mikro kredinin iddia edildiği gibi sosyal sermayenin gelişmesine değil, borçların ödenmesi baskısından dolayı küçük yerel topluluk arası ilişkilerin zedelenmesine dolayısıyla sosyal sermayenin zarar görmesine neden olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Yapılan gözlemler mikro kredi ile geleneksel güç ilişkileri ve cinsiyet rolleri yeniden üretildiğini desteklemektedir. Bu da kadınların mikro kredi ile güçlendirilmesi söylevi ile çelişen bir sonuç olarak görülmektedir.²⁵ Ronald, Arjantin'deki mikro kredi programlarının uygulanma şeklinin hükümetin ideolojisi ve partizan politik hedeflerle ilişkisini araştırmıştır. Çalışmada mikro krediden beklenen sosyal eşitliğin, politik katılımcılığın artması ve makro istikrarın sağlanması hedefinin partizan politika uygulanması halinde mümkün olmadığı, mikro kredilerin bu koşullarda tam tersi etki yaratarak kleintalist²⁶ ve patronaj ilişkilerini beslediği görülmüştür. Bu durum mikro kredinin kimi zaman sosyal dışlamanın da bir aracı haline gelmesine neden olabilmektedir.²⁷ Bu noktadan hareketle mikro kredinin partizan politik hedefler için kullanılması durumunda yoksullukla mücadeleden öte yoksulluğu yöneten, ihtiyaç sahibi kesimlerin siyasi eğilimlerini yönlendiren bir araç olduğu sonucuna ulaşmakta mümkün görünmektedir.

Zaman, mikro kredinin 1995 yılı için Bangladeş'teki yoksulluğun giderilmesi konusundaki etkilerini araştırmak üzere yaptığı saha çalışmasında elde ettiği bulgular, mikro kredinin yoksulluğu azaltmasının çeşitli ön koşullara bağlı olduğu düşüncesini desteklediği görülmektedir. Çalışma, mikro kredinin kadınların güçlendirilmesi amacına hizmet etmesinin, kadınların kullandıkları kredileri kendilerinin kontrol edebilmesi şartına bağlı olduğunu göstermiştir. Buna göre kredilerin ancak gelir getirici faaliyetlerde kullanılması ile yoksul grupların varlıkların arttırılması, ev koşullarının iyileştirilmesi, tarım dışı gelir yaratılması, kadınların kendi kaynakları üzerinde ve

23 Gökyay, 2008

24 Copastake, J. (2002). Inequality and the Polarizing Impact of Microcredit: Evidence from Zambia's Copperbelt, *Journal of International Development*, 14: 743-755

25 Shakya, Y., Rankin, K. (2008). The Politics of Subversion in Development Practice: An Exploration of Microfinance in Nepal and Vietnam, *The Journal of Development Studies*, 44(8): 1214-1235.

26 Yandaş kayırma

27 Ronald, A. (2017). Leftist Politics and the Limits of Microcredit in Argentina, *Journal of Politics in Latin America*, 9 (2): 41-6.

sosyal konularda bilgi sahibi olması oranı artmaktadır.²⁸ Khandker, mikro finans hizmetlerinin, diğer transferlerden farklı olarak, girişimcilik becerisi ve uygun bir yerel piyasaya ihtiyaç duyduğunu tespit etmiş; bunlar olmadan mikro finansman ile yapılan yatırımların sınırlı sayıda ve getirileri düşük olacağını göstermiştir.²⁹ Mailo, Halepoto ve Shah, mikro kredinin etkili bir araç olmasıyla yerelin kendine özgü koşulları arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır. Yoksulluk, yüksek nüfus artış oranı, gelir dağılımı adaletsizliği ve düşük büyümenin bir sonucu olarak kabul edildiğinde yoksullukla mücadelede üretkenliğin arttırılması ve beşeri sermayeye yatırım yapılması önem kazanmaktadır. Buna göre, mikro kredinin başarı şansının artması, yönetişimin geliştirilmesi ile ilişkilidir; zira yatırıma güven ve yönetim bir biri ile ilişkilidir. Bu da verimlilik düşüşlerinin insan sermayesinin gelişmemesinin en önemli nedeni olarak görülmektedir.³⁰

Bu sonuçlarla birlikte literatürde mikro kredinin yoksullukla mücadelede etkili bir araç olduğu bulgusuna ulaşan çalışmalarda mevcuttur. Sultan ve Masih, Bangladeş üzerine yürüttükleri çalışmalarında mikro finansın ekonomik büyümeye katkı sunduğu ve mikro finansın önemli bir sosyal içerme aracı olduğu bulgusuna erişmişlerdir.³¹ Mazumder ve Wencong de, Bangladeş üzerine yaptıkları çalışmada, mikro kredi programına katılanların yoksulluk oranında düşüş olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Yoksul ailelerin mikro kredi kullanımı sonrası varlıklarında gözle görünür bir değişim olmamakla birlikte yaşam standardı göstergesi olarak kabul edilen temiz içilebilir suya erişim, tuvalet, tıbbi korunma gibi koşullarda genel hatları ile iyileşme olmaktadır.³² Emmanuel, Okoh ve Douglas'da, Nijerya'nın Taraba eyaleti üzerine yaptıkları araştırmada kadın yoksulluğu ve mikro kredi arasındaki ilişkiyi ele almış, mikro kredinin yoksullukla mücadelede güçlü bir araç olduğunu sonucuna ulaşmışlardır. Fakat çalışmada yoksulluğun yalnız mali yönleri ile değil, geniş anlamda değerlendirilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır. Buna göre, eğitimi finansal programlarla bir arada düşünerek uygulamalar yapıldığında mikro kredi etkili bir programa dönüşmektedir.³³ Priya ve Sathiya, Hindistan'ın Sivakasi bölgesinde yaptıkları saha çalışmasıyla mikro kredilerin kadınların yaşam standardı üzerinde herhangi bir etki yaratıp yaratmadığını sınımlanmışlardır. Çalışma bulgularına göre, mikro kredi, görüşülen kadınların tamamının yaşam standardında gözle görülür ilerleme yaratmıştır. Bu ilerleme artan tasarruflarla birlikte sosyal güvenlik, gıda, eğitim, tıbbi harcamalar ve diğer değişkenlere yansımıştır. Çalışma, kadınların mikro kredi kullanımının, mikro kredi kullanılmadan önceki duruma kıyasla yaşam koşullarını iyileştirdiğini savunmaktadır.³⁴

28 Zaman, H. (1999). Assessing the Impact Micro-Credit on Poverty and Vulnerability in Bangladesh, *The World Bank Development Economics Working Paper*, No:2145.

29 Khandker, S. (2005). Microfinance and Poverty: Evidence Using Panel Data from Bangladesh, *World Bank Economic Review*, 19(2): 263-286.

30 Mailo, Halepoto ve Shah, 2014

31 Sultan ve Masih, 2016

32 Mazumder, M., S., U., Wencong, L. (2013). Microcredit and Poverty Reduction: A Case of Bangladesh, *Prague Economic Papers*, 3: 403-417.

33 Emmanuel, E., Okoh, S., Douglas, H. (2016). An Impact Analysis of Micro-Credit on Poverty Reduction among Women in Taraba State, Nigeria, *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 6(5):1010-1019.

34 Priya, S., Sathiya, M. (2018). Comparative Study of Economic Progression of Women Before and After Availing Micro Credit, *International Journal of Engineering and Management Research*, 8(1): 85-93.

Genel hatları ile bakıldığında mikro kredinin kadın yoksulluğu ile mücadelede etkili bir araç olmasının kadınların yoksulluk düzeyi, kadınların eğitimleri, toplumsal güç ilişkileri içindeki konumları, yerel piyasa koşulları gibi bir dizi değişkenle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bakımdan yoksul kadınlara kredi temininin, tek başına yoksulluğu bertaraf edecek bir araç olarak görülmesi ihtiyatlı değerlendirilmesi gereken bir durum olmaktadır.

3. Türkiye’de Kadın Yoksulluğu ve Mikro Kredi

Kadın yoksulluğu üzerinde belirleyici olan iki temel özellik; kadınların iş gücünde nasıl yer aldığı ve eğitime erişim imkânıdır. Kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olması veya vasıfsız işlerde düşük ücretlerle enformel olarak çalıştırılması ile ilgili göstergeler kadınların çalışma hayatındaki konumları bakımından belirleyicidir. Kadınların iş hayatındaki yer edinmemeleri, onları ömür boyu bağımlı kılmamanın yanı sıra sağlık ve sosyal güvenceye sahip olmalarını da engellemektedir. Ayrıca kadınların eğitim imkânına yeteri kadar sahip olmamaları, düşük verimliliğe sahip olmaları ve vasıfsız işlerde çalışmalarını da beraberinde getirmektedir.³⁵ Bu çerçevede her iki öge hem birbirini ve kadın yoksulluğunu beslemektedir.

Tablo 1, Türkiye’de kadınlara ait iş gücü ve eğitim istatistiklerini göstermektedir. Bu verilere göre, okur yazar olmayan kadın sayısı erkeklerden neredeyse 9 kat fazla olup yıllar itibarıyla değişim göstermemektedir. Yükseköğretim veya fakülte mezun kadın ve erkek sayılarına bakıldığında aradaki fark daha az olmakla birlikte yine kadınların aleyhindedir. Tablodaki en dikkat çekici olan nokta ise kadınların istihdam düzeyi ve işgücüne katılım oranıdır. Bu rakamlara göre kadınların sadece üçte biri çalışma hayatı içinde yer almaktadır. Genç kadınlarda da bu durum farklı değildir. Fakat kadın yoksulluğu, yalnız kadınların çalışmaması ile sınırlı olarak değerlendirilmemelidir. Zira kadın yoksulluğu, toplumsal cinsiyet rolleri ile belirlenen hane ve toplum içindeki güç ilişkileri ile de yakından ilişkilidir. Gelenekler, normlar gibi enformel kurumlar, bu ilişkilerin nesilden nesile aktarılmasını, dolayısıyla kadınların yoksulluk kısır döngüsü içinde kalmasına da neden olmaktadır.

Tablo 1. Türkiye’de Kadınlar için Seçilmiş Göstergeler

Seçilmiş göstergeler	2014		2015		2016		2017	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Okur yazar olmayan nüfus oranı (25+yaş)	1.9	8.1	1.8	9.2	1.8	9.0	1.6	8.5
Yükseköğretim ve fakülte mezun nüfus oranı (25+)	15.1	10.7	16.2	11.7	17.9	13.1	18.8	14.2
İstihdam oranı (15+)	65.2	27.1	64.8	26.7	65.0	27.5	65.1	28.0
İşgücüne katılım oranı (15+yaş)	71.5	30.8	71.3	30.3	71.6	31.5	72.0	32.5
Genç işsizlik oranı (15-24 yaş)	17.0	21.9	16.6	20.4	16.5	22.2	17.4	23.7

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyet Ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, 2018

35 Şener, Ü. (2012). Kadın Yoksulluğu, Mülkiye Dergisi, 36(4):51-67.

Mikro kredinin kadın yoksulluğu ile mücadele aracı olarak kullanılması ülkemizde görece yeni bir uygulamadır. Bu konuda yapılan ilk uygulama Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) tarafından Maya Mikro Ekonomik Destek İşletmesi adıyla başlatılmıştır. Maya Projesi, ilk olarak 1999 depreminden zarar gören Kocaeli ili ile başlatılmış olmakla birlikte İstanbul, Eskişehir, Sakarya’da faaliyetlerini devam ettirmektedir. Türkiye’de mikro kredi uygulamasını daha yaygın hale gelmesini sağlayan Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) ile Bangladeş kökenli Grameen Bank işbirliği sonucunda oluşan TGMP’dir. TGMP ilk pilot çalışmasını Diyarbakır’da 2003 yılında başlatmış ve günümüzde 60 ile 90 şubesi faaliyet gösterir hale gelmiştir. Ayrıca il özel idareleri de mikro kredi programlarının yürütülmesinde etkin görev almaktadır.³⁶

Türkiye’de de mikro kredinin kadınların yoksulluklarını iyileştirmede ve yaşam kalitelerinde yarattığı etki saha çalışmalarına konu olmuştur. Kadın yoksulluğu ve mikro krediye yönelik saha çalışmaları izlendiğinde, kimi zaman aynı şehir için yapılan araştırmalarda dahi farklı bulgulara erişilebildiği görülmektedir. Fakat buna rağmen mikro kredi kadın yoksulluğu ilişkisi üzerine Türkiye’nin farklı şehirlerinde yapılan saha araştırmalarında olduğu gibi ampirik araştırmalarda da çoğunlukla mikro kredinin kadın yoksulluğunu azaltmakta olumlu etkisi olduğuna dair bulgulara erişilmektedir. Doğan ve Kaya, Diyarbakır’da Türkiye Grameen mikro finans programından yararlanan kadınlarla görüşerek kredilerin ekonomik güçlendirme, özgüven, yaşam kalitesi ve toplumsal ağlar üzerindeki etkilerini araştırılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda bu faktörlerin her birinin mikro kredi etkinliğine pozitif etki yaptığı ve her bir faktörün diğeri ile ilişki içinde olduğu saptanmıştır.³⁷ Balkız ve Öztürk, Diyarbakır’da Kayapınar, Bağlar ve Suriçi ilçelerinde mikro kredi kullanıcısı olan kadınlar arasında mikro kredinin “ekonomik güçlendirme” yönündeki etkilerini araştırmışlardır. Balkız ve Öztürk’ün kadınların güçlendirilmesinde işaret ettikleri hususlar, kadınların karar alma süreçlerine katılımı, kadın erkek eşitliği, politik güç edinmeleri, sahip olduğu haklar ve özsaygıdır. Burada elde edilen bulgular, başta mikro krediye başvuru olmak üzere birçok kararda erkeğin belirleyici konumda olduğu, herhangi bir ekonomik girişimi başlatma ve bir başlangıç sermayesine erişim konusunda kadınların bağımsız karar veremediklerini desteklemektedir. Ayrıca kadınların gelir elde etmesi, kadınların çocuk sayısı dâhil olmak üzere aile içi kararların alınmasında herhangi bir etki yaratmamaktadır.³⁸ Can ve Karataş, yerel ekonominin gelişmesinde kadın istihdamının önemine vurgu yaptıkları çalışmalarında kadın girişimciler üzerine bir saha araştırması yapmıştır. Yapılan araştırmada kadınların birçoğunun krediye başvurmadan işlerini kurduğu, banka kredilerinin prosedürleri konusunda kaygılar taşıdıkları ve mikro finansman programlarından yeteri kadar haberdar olmadıkları tespit edilmiştir. Çalışma bulgusuna göre kadın girişimcilerin mikro finansman programlarından haberdar olmalarının ve kullanmalarının kadın istihdamı ve yerel

36 Bayramoğlu Tay, A., Dökmen, G. (2017). Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi Uygulamaları İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(16): 41-64.

37 Doğan, B., Kaya, M. (2013). Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Sistemi: Diyarbakır Örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12(45):144-170.

38 Balkız, I., Ö., Öztürk, E. (2013). Neo-liberal Gelişme Anlayışı ve Kadın: Mikrofinans Uygulamaları Kadınları Güçlendiriyor Mu?, Mediterranean Journal of Humanities, 3(2): 1-21.

kalkınma açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.³⁹ Şengür ve Taban, 2010 yılında Eskişehir'in Odunpazarı ve Tepebaşı ilçelerinde yaptıkları saha çalışmasında kredi kullananların, kredi öncesi ve sonrası yaşam koşulları incelenmiştir. Bu kapsamda ele alınan değişkenler, gelir, istihdam, refah, statü ve sosyalleşmedir. Çalışmaya göre kredi kullanımı sonrası araştırılan değişkenlerde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Kadınların kredi kullanımı çoğunlukla seyyar satıcılık, ticaret ve el işlerinde kullandığı ve kredi kullanımı sonrası kadınların yoksulluk düzeylerinin azaldığı tespit edilmiştir.⁴⁰ Bayraktutan ve Akatay, Kocaeli ilinde il özel idaresi tarafından verilen mikro kredilerin yoksulluk üzerindeki etkisini saha araştırması ile ortaya koymaya çalışmıştır. Anket sonucunda mikro kredi kullanan kadınların gelir ve tasarruf düzeyinin arttığı gözlenmiştir. Bu bakımdan ortaya çıkan sonuç ile mikro kredinin kentsel yoksulluğun azaltılmasında etkili bir araç olduğu hipotezi desteklenmiştir.⁴¹ Baktır ve Erdem, TGMP'nin Türkiye genelindeki şubelerinde yaptıkları anket çalışması ile mikro kredi kullanımının sosyoekonomik etkilerini ölçmüşlerdir. Çalışma tüm Türkiye'de yapıldığı için mikro kredinin bölgesel gelişmişlik farkları ve bu farklılıkların yoksulluk düzeyi üzerindeki etkilerini de değerlendirme olanağı sunmaktadır. Buna göre mikro kredi kullanımı öncesi Marmara ve Ege'deki kullanıcıların yaşam standardı en yüksek, Doğu ve Güneydoğu'da ise en düşük düzeydedir. Bu nedenle mikro kredi kullanımı en çok Güneydoğu Anadolu'daki kadınların sosyal koşullarında olumlu etki yaptığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada Türkiye'de bölgelere göre mikro kredi kullanımının, kredi kullananların sosyal düzeylerine olumlu etki yaptığı, kadınların yeteneklerini kullanma ve değerlendirme imkânı sunduğu, kadınların özgüvenini ve aile içi saygınlığını arttırdığı değerlendirilmektedir.⁴²

Konu ile ilgili sınırlı sayıda ampirik çalışmalardan biri, Kandemir ve Aktaş tarafından yapılmıştır. Çalışmada, regresyon analizi yoluyla yeşil kartlı birey sayısında mikro kredinin yoksullukla mücadelede etkili bir yöntem olup olmadığına yanıt bulunmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular şehirdeki girişimci sayısındaki artış ile yeşil kart kullanıcıları arasında negatif ilişki olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara göre mikro kredi yoksullukla mücadelede etkili bir araç olarak görülmektedir.⁴³ Özmen, Türkiye'de kullanılan mikro kredi tutarı, mikro kredi kullanan kadın sayısı ve kendi hesabına çalışan kadın sayısı arasındaki ilişkiyi incelemiş ve değişkenler arasında pozitif ilişki olduğu ve mikro kredilerin kadın istihdamına katkı sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁴ Altunöz, 2009-2014 yılları arasında mikro kredinin istihdam ve yoksulluk üzerindeki etkisini

39 Can, Y., Karataş, A. (2007). Yerel Ekonomilerde Kalkınmanın İtici Gücü Olarak Kadın Girişimcilerin Rolü ve Mikro Finansman: Muğla İli Örneği, Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, Mayıs:251-261.

40 Şengür, M., Taban, S. (2012). Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1): 59-89.

41 Bayraktutan, Y., Akatay, M. (2012). Kentsel Yoksulluk ve Mikrofinansman: Kocaeli Örneği, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24: 1 – 34.

42 Baktır, Sancak N., Erdem, E. (2016). Türkiye'de Kadın Yoksulluğunun Çözümünde Mikro Kredi Uygulamaları: Sosyal Etkilerin Ölçülmesi, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 33: 99-121.

43 Kandemir, O., Aktaş, Y. (2011). Importance of Microcredit in Fight Against Poverty in Turkey, International Journal of Economics and Finance Studies, 3(2): 253-262

44 Özmen, F. (2012). Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3(6):109-130.

regresyon analizi kullanarak incelemiştir. Çalışma sonucunda mikro kredi kullanımında artışın kendi hesabına çalışan kadın sayısına katkı sunduğu sonucuna varılmıştır.⁴⁵

Mikro kredi ve kadın yoksulluğu üzerine yapılan çalışmalarda kullanılan yöntem, araştırmanın yapıldığı bölge ve kadınların demografik özellikleri kadınların mikro kredi kullanımının etkilerinin değerlendirilmesinde önemli birer belirleyici olarak görülmektedir. Fakat bunlardan daha önemlisi, Türkiye'de mikro kredi ve kadın yoksulluğu üzerine yapılan çalışmalarda elde edilen bulgular değerlendirilirken yoksulluğun nasıl tanımlandığına dikkat etmek gerekmektedir. Zira çalışmaların birçoğu, kadınların mikro krediden sağladığı yararı, gelir ve istihdam açısından değerlendirmiş; artan gelirle birlikte kadınların aileden başlayarak toplumun pek çok kademesinde karar alma mekanizmalarındaki yerini sorgulamamışlardır. Bu bakımdan mikro kredinin kadın yoksulluğunu azaltmadaki etkisi konusunda genel bir değerlendirme yapmakta zorlaşmaktadır.

4. Veri

Yapılan analiz in amacı, mikro kredinin kadınların kendi işlerine sahip olma ve kadın yoksulluğu değişkenleri üzerindeki etkilerinin sınanmasıdır. Bu amaçla 2006-2016 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Veri aralığının sınırlı kalması mikro kredi uygulamasının tüm Türkiye'ye yayıldığı yılın baz alınmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmanın önemli bir kısıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tablo 2, çalışmada kullanılan verilerin kaynakları ve kullanım amaçlarını göstermektedir. Buna göre, çalışmada kullanılan veriler mikro kredi miktarı, kendi işine sahip olan kadınların oranı ve kadın yoksulluğu göstergeleridir. Mikro kredi miktarı, parasal bir büyüklük olduğu için önce tüketici fiyatları endeksine bölünerek enflasyondan arındırılmış, daha sonra serilerin arasındaki farkların azaltılması için logaritması alınarak kullanılmıştır. Kadın yoksulluğu göstergesi olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan cinsiyet eşitsizliği endeksi tercih edilmiştir. Bu endeksin tercih edilmesinin temel nedeni kadınların sağlık, eğitim, istihdam ve karar alma mekanizmalarındaki yerini dikkate alan geniş kapsamlı bir endeks oluşudur. Böylelikle kadın yoksulluğunun yalnızca metaryal ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi ile sınırlanmasının önüne geçilmiştir. Endeks değeri 0-1 arasında değerler aldığı için, diğer değişkenlerle aralarındaki farkın azaltılması için 10 ile çarpılmıştır. Çalışmada kullanılan bir diğer değişken ise herhangi bir sosyal güvencesi olmayan ve kendi adına çalışan kadınların işveren kadınlara oranıdır.

Tablo 2. Veri Seti

Değişken	Amaç	Kaynak	Açıklama
MK	Mikro kredi miktarı	TGMP	Denetim raporlarından derlenen veridir.
KIS	Kendi işine sahip olan kadınların oranı	TÜİK	Herhangi bir sosyal güvencesi olmayan kadınları içerir.

45 Altunöz, U. (2015). Mikro Kredilerin Kadın İstihdamı ve Kalkınmaya Etkileri, ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, 3 (1): 7-14.

KY	Kadın yoksulluğu göstergesi	UNDP	Cinsiyet eşitsizliği endeksi kadınların, eğitim, sağlık, istihdam ve karar alma mekanizmalarındaki yerini içeren bir göstergedir.
----	-----------------------------	------	---

4.Yöntem

Çalışmada kadın yoksulluğu ve mikro kredi arasındaki ilişkiyi sınamak için kullanılacak yöntemlerin seçiminde değişkenlerin zaman boyutunun sınırlı olması en temel belirleyicidir. Bu bakımdan değişkenler arasındaki ilişkilerin anlamlılığını görmek için öncelikle klasik en küçük kareler yöntemine başvurulmuştur. Bu yöntemin özünde tahmin edilen $\hat{\alpha}$ ve $\hat{\beta}$ değerler

$$Q = \sum_{i=1}^n (y_t - \hat{\alpha} - \hat{\beta}_x)^2 \quad (1)$$

denklem 1 'i minimum yapmalıdır. Bu durumda kullanılan tahmin edicinin “en iyi yansız tahmin edici olması” ise doğrusal regresyondan elde edilen hata terimlerinin beklenen değerlerinin 0 olması, birbiriyle korelasyona sahip olmaması ve sabit varyansa sahip olmaları şartlarına bağlı görülmektedir.⁴⁶

Çalışmada kullanılacak ikinci yöntem ise nedensellik analizidir. Nedensellik analizlerinin temeli Granger'ın 1969 yılında yaptığı çalışmasına dayanmaktadır. Granger anlamda nedensellik, geçmişin şuan ve gelecek tarafından belirlenemeyeceği yaklaşımına dayanmaktadır. Bu durumda eğer bir olay diğer olaydan önce gerçekleşiyorsa nedensellik ikinciden birinciye doğru gerçekleşmektedir. Böylelikle Granger anlamda nedenselliğin oluşması, bir değişkene ait geçmiş dönemin verileri diğer değişkenin tahmin edilmesine katkı sunup sunmamasına bağlı görülmektedir. Fakat Granger nedenselliğin kullanılması değişkenlere bazı ön testlerin yapılmasını gerektirmektedir. Buna göre serilerin birim kök içermesi halinde Granger nedensellik testi sapmalı sonuçlar vermektedir. Bu sorunu çözebilmek için Toda-Yamamoto VAR modeline dayalı, gecikmelerle genişletilen Wald testini geliştirerek, entegre derecesinden bağımsız, ki kare dağılımına uyan bir test önermişlerdir. Bu testin asimptotik ki kare dağılımı gösteren verilerde örneklem büyüklüğünden kaynaklanan sorunları da Hecker Hatemi-J tarafından bootstrap dağılımı kullanılarak çözülmüştür.⁴⁷

Hecker ve Hatemi, gecikme sayısının içsel olarak belirlendiği, örneklem büyüklüğü ile ilgili sorunların giderilmesinin yanı sıra testin gücünün bootstrap ile arttırıldığı bir test önerirler. Bootstrap, optimal gecikme sayısı $k=0$ K'da, K maksimum gecikme sayısı olma koşuluyla denklem 2 yardımıyla VAR (k) modelinin Granger nedensel olmama boş hipotezi ile ilgili herhangi bir kısıt konmadan tahmin edilmesi ile başlar. k sayısı Schwarz Bayesyan bilgi kriterini minimize eden değer olarak hesaplanır.⁴⁸

46 Maddala, G. (1992). Introduction to Econometrics, New York: Macmillan Publishing.

47 Hecker, R.S., Hatemi, J.A. (2006). Tests for Causality between Integrated Variables Using Asymptotic and Bootstrap Distributions: Theory and Application, Applied Economics, 38 (13): 1489-1500.

48 Hecker, R., S., Hatemi, J. A. (2010). Bootstrap Test for Causality with Endogenous Lag Length Choice – Theory and Application in Finance, CESIS Electronic Working Paper Series 223.

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \dots + \beta_k y_{t-k} + u_t \quad (2)$$

Bu modelin tahmininden sonra simülasyonla oluşturulmuş verilerle birlikte $t=1 \dots T$ için denklem 3 tahmin edilmektedir.

$$\hat{y}_t = \hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 y_{t-1} + \dots + \hat{\beta}_k y_{t-k} + \hat{u}_t \quad (3)$$

T adet bootstrapla elde edilen hata terimlerinin oluşturduğu vektör, uyarlanmış regresyon modelindeki hata terimlerinin aynı olasılığa sahip rassal hata terimleri ile yer değiştirmesi sonucu elde edilmiştir. Burada her bir hata terimi uyarlanmış hata terimlerinden, bu hata terimlerinin ortalaması çıkarılarak elde edilmiştir.

Regresyonda uyarlanmış hata terimleri sabit varyans elde etmek için işleme tabi tutulmayan hata terimlerinin kaldıraçlarla düzenlenmesi ile elde edilmiştir. Kaldıraç işleminde Y_p ($y_{1-p}, \dots, y_{t-p}$) tanımlanır ve Y_i , $-p$ ve Y_p 'nin i.satırını göstermektedir. Böylelikle $t=1 \dots T$ dönemi için Y_{1-p}, y_{it} 'nin gecikme satırının p değeri olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda $i=1 \dots n$ için $V = (Y_{1-p}, \dots, Y_{i-k})$ ve $V_i = (Y_{i-p}, \dots, Y_{i-k})$. y_{it} üretilen denklem için, bağımsız değişken matrisi V_1 , bu denklem Granger nedensel olmama için kısıtları kapsamaktadır. V, y_{2t} için üretilen bağımsız değişkenlere ait matrisi göstermektedir. Bu matris Granger nedensel olmama için kısıtları içermemekle birlikte VAR modelinin tüm gecikme değerlerini içermektedir. y_{1t} ve y_{2t} için $T \times 1$ kaldıraç vektörleri

$$I_1 = \text{diag}(V_1 [V_1' V_1]^{-1} V_1) \text{ ve } I_2 = \text{diag}(V (V' V)^{-1} V') \quad (4)$$

Denklem 4'de kaldıraçlar, ARCH (otoregresif koşullu değişen varyans) etkisini dikkate alan kalıntıları uyarlamak için kullanılmaktadır. y_{it} için uyarlanmış kalıntılar denklem 5 yardımı ile hesaplanmaktadır.

$$\hat{u}_{it} = \frac{\hat{u}_{it}}{\sqrt{1 - \hat{u}_{it}^2}} \quad (5)$$

I_1 'nin t. elemanı I_{it} olarak verilmiştir. y_{it} 'nin bağımlı değişken olduğu durumda işleme tabi tutulmayan kalıntı terimi $\hat{u}_{it}$ 'dir.

Bootstrap simülasyonun M kez tekrar edilmesi ile her defasında Toda Yamato tekniği uygulanarak Wald istatistiği elde edilmektedir. Bootstrap uygulanarak elde edilen Wald istatistiği yardımı ile kritik değer karşılaştırılarak Granger nedensel olmamayı ifade eden boş hipotez alternatif hipoteze karşı sınanamamaktadır.⁴⁹ Tablo 3, yukarıdaki açıklanan Hecker ve Hatemi, simetrik nedensellik testi yardımı ile sınanacak olan hipotezleri göstermektedir.

49 Hecker ve Hatemi, 2010

Tablo 3. Hacker Hatemi J Simetrik Nedensellik Testi

	H ₀	H ₁
Model 1	Kendi hesabına çalışan kadın oranındaki artış kadın yoksulluğundaki azalmanın nedeni değildir.	Kadın yoksulluğundaki azalma kendi hesabına çalışan kadın oranında ki artışın nedeni değildir.
Model 2	Mikro kredi miktarındaki artış kadın yoksulluğunun nedeni değildir.	Kadın yoksulluğundaki artış mikro kredi miktarının nedeni değildir.

Çalışmada bütünleşme derecelerinin belirlenmesinde yapısal kırılmaları dikkate almayan Arttırılmış Dickey Fuller birim kök testi ile yapısal kırılmaları dikkate alan kademeli sapmalı modele dayalı birim kök testleri kullanılacaktır. Perron 1989 yılında yaptığı çalışmada klasik ADF testinin yapısal kırılmalarda sapmalı sonuçlar verdiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmaya göre birçok makroekonomik değişkenin ortalamasındaki sapmaları şoklara bağlanmaktadır. Yapılan çalışmada Peron, ekonominin bir takım şoklar ve dalgalanmalardan sonra tekrar deterministik trende döneceğini söylemektedir ve bu nedenle de yapısal kırılmaya dışsal olarak izin veren bir birim kök testi geliştirmiştir. Fakat Christiano, 1993 yılında yaptığı çalışmada kukla değişkenlerin kullanılarak yapısal kırılmaların dışsal olarak belirlenmesinin yetersizliğine dikkat çekmektedir. Bu eleştiriler yapısal kırılmaları içsel olarak belirleyen birim test köklerinin geliştirilmesini sağlamıştır. Perron ve Vogelsang'ın 1992 yılında yaptığı çalışmada geliştirilen Toplam Sapmalı (Additive Outlier) ve Kademeli Sapmalı (Innovative Outlier) modeller ani veya uzun süreli değişimleri de dikkate alarak birim kök sınaması yapmaktadır. Bu modeller sonuçların sapmalı olmasını engellemekle birlikte hükümet politikaları, ekonomik krizler ve rejim değişimlerinin etkisi konusunda da önemli bilgiler sunmaktadır.⁵⁰

5. Bulgular

Çalışmada ilk aşamada en küçük kareler yöntemi kullanılmış ve değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı analiz edilmiştir. Tablo 4, en küçük kareler yöntemimin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 4. EKK Sonuçları

Bağımlı Değişken	Katsayı	Olasılık
KİS		
Sabit terim (C)	1.51	0.001
Bağımsız Değişkenler		
KY	-0.27	0.003
MK	0.05	0.032

Tablo 4'de yer alan bilgiler, elde edilen katsayıların anlamlı olduğunu göstermektedir. Herhangi bir sosyal güvencesi olmayan ve kendi hesabına çalışan kadın sayısının kadın yoksulluğu ve mikro

50 Glynn, J., Perera, N., Reetu, V. (2007). Unit Root Tests and Structural Breaks: A Survey with Applications, Revista De Metodos Cuantitativos Para ' La Economia Y La Empresa, 3:63-79.

krediden bağımsız belirleyicileri sabit terim de gösterilmektedir. Doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre, kadın yoksulluğunda 0.27'lik azalış kendi hesabına çalışan kadın sayısında 1 birimlik artışa neden olmaktadır. Fakat mikro kredinin kendi hesabına çalışan kadın sayısı üzerinde pozitif anlamlı ilişkisi olmakla birlikte bu oran 0.05 ile sınırlı kalmaktadır. Tablo 5'de regresyon sonuçlarına ait tanılama testleri sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 5. Tanılama Testleri Sonuçları

Tanılama (Diagnostik) Testleri	H ₀	Olasılık
Otokorelasyon Testi (Breusch Godfrey)	Otokorelasyon yoktur.	0.29
Değişen Varyans Testi (Breusch-Pagan)	Değişen varyans yoktur	0.44
İçsel Bağlantı Testi (Varyans Enflasyon Faktörü)	<5	VEF
KY	İçsel bağlantı ılımlı düzeyde vardır, kabul edilebilir.	4.7
MK	İçsel bağlantı ılımlı düzeyde vardır, kabul edilebilir	4.7

Tablo 5'de kullanılan tanılama testleri, kalıntılarda otokorelasyon, değişen varyans ve içsel bağlantı olmadığını ve dolayısıyla sonuçların sapmasız olduğunu göstermektedir. Tablo 6, yapısal kırılmaları dikkate almayan ADF testi sonuçlarını göstermektedir. Bu tablo sonuçlarına göre, birim kök içeren değişkenlerin birinci farklarının alınması neticesinde durağanlaşmasıyla maksimum bütünleşme derecesi 1 olarak bulunmaktadır.

Tablo 6. Yapısal Kırılmaları Dikkate Almayan Birim Kök Testi (ADF)

Değişken	Sabitli Model Olasılık değeri	Sabitli ve Trendli Model Olasılık değeri
KİS		
Düzye	0.87	0.73
I. Fark	0.07	0.02
KY		
Düzye	0.863	0.276
I. Fark	0.132	0.39
MK		
Düzye	0.01	0.096
I. Fark		0.03

Tablo 7'de yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testi kullanılmış, yapısal kırılmaların dikkate alındığı durumda da maksimum bütünleşme derecesi 1 olarak bulunmuştur.

Tablo 7. Yapısal Kırılmaları Dikkate Alan Birim Kök Testleri (Kademeli Sapmalı Model)

Değişken	Sabitli Model Olasılık değeri	Sabitli ve Trendli Model Olasılık değeri	Kırılma Yılı
----------	----------------------------------	---	--------------

KİS			
Düzy	0.01	0.01	2013
KY			
Düzy	0.02	0.01	2011
MK			
Düzy	0.01	0.99	2011
I. Fark		0.09	

Tablo 8'de Hecker ve Hatemi⁵¹, tarafından gecikme sayısının içsel olarak belirlendiği, simetrik nedensellik testi sonuçları sunulmaktadır.

Tablo 8. Hacker Hatemi J Simetrik Nedensellik Testi Sonuçları

	W _{hesap}	W _{kritik}		
		%1	%5	%10
KY≠>KİS	1.36	21.76	7.82	4.63
KİS≠>KY	0.17	20.85	7.54	4.49
KY≠>MK	1.24	21.93	7.73	4.56
MK ≠>YK	0.31	22.27	7.86	4.57

Tablo 8, sonuçlarına göre, kadın yoksulluğundaki azalmanın, kendi hesabına çalışan kadın sayısının Granger nedeni olmadığını söyleyen boş hipotez, tüm anlamlılık düzeyleri için kabul edilmektedir. Benzer şekilde kendi hesabına çalışan kadın sayısındaki artış kadın yoksulluğundaki azalmanın Granger nedeni değildir. Tablo 8'in 3. ve 4. satırlarında kadın yoksulluğu ile mikro kredi arasındaki nedensellik ilişkisinin sonuçları sunulmaktadır. Buna göre kadın yoksulluğundan mikro krediye veya mikro krediden kadın yoksulluğuna doğru Granger nedensellik mevcut görünmemektedir. Testin simetrik olması herhangi bir ekonomik şoktan sonra değişkenlerin yeniden denge durumuna döndüğünü göstermektedir.

5.Sonuç

Yoksulluk, farklı kaynaklardan beslenebilen önemli bir toplumsal sorundur. Bu sorunun nasıl tanımlanması gerektiği üzerine sosyal bilimler disiplinleri arasında uzlaşma olmadığı gibi iktisat biliminin içinde de ortak bir kanaat oluşamadığı görülmektedir. Yoksulluk sorununun kaynaklarının tanımlanmasında ortak bir kanaate varılamaması, yoksullukla mücadelede kullanılan araçlar üzerinde de uzlaşamamasının önemli nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Zira sosyal politika araçlarını kullanarak yoksulluk sorununun çözümü ve devletin müdahale alanının çerçevesi, neo liberal ekonomik anlayışın eleştirilerine konu olmuştur. Devletin sosyal harcamalar yoluyla yoksulluk sorununu çözemeyeceği, bu yolla insanları çalışma isteğinden uzaklaştırdığı savları literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Neo liberalizmin yoksullukla mücadeledeki temel önerisi, devletin herhangi bir müdahalesi olmaksızın piyasa kuralları içinde bireyin kendi

51 Hecker ve Hatemi, 2010

becerileriyle içinde bulunduğu yaşam koşullarını değiştirmesidir. Bireyin yoksulluğundan kendi becerileriyle kurtulabileceği düşüncesi, mikro krediyle küçük girişimlerin desteklenmesi fikrinin önemli savlarından birini oluşturmaktadır.

Alt gelir gruplarının girişimciliğinin desteklenmesi amacıyla kullanılan mikro finansman araçlarından biri olan mikro kredinin hedef kitlesi kadınlardır. Kadınların yoksulluğu en ağır yaşayan gruplardan biri olması ve kadın yoksulluğu ile çocuk yoksulluğunun ilişkisi bu düşünceleri savunuların temel dayanağı olmuştur. Fakat yoksullukla mücadelede mikro kredi kullanıcısı olarak kadınların hedef kitle olarak seçilmesi, yalnızca kadın yoksulluğunu bertaraf etmek amacı ile sınırlı da görülmemelidir. Kadınların itaatkâr ve borçlarına sadık bir mizaca sahip olduğu ön kabulü de mikro kredi arzında kadınların hedef kitle olarak seçilmesinin önemli bir nedeni olarak görülmektedir.

Literatürde mikro kredilerin kadın yoksulluğu üzerindeki etkilerini belirlemek üzere birçok saha çalışmasının yanı sıra sınırlı sayıda ampirik analize de başvurulmuştur. Her iki araştırma yöntemi kapsamında yapılan analizlerde mikro kredinin kadın yoksulluğu ile mücadelede etkili bir araç olup olmadığı hususunda birbiri ile çelişen sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Mikro kredinin kadın yoksulluğu ile ilgili olarak etkili sonuç vermesini bir dizi ön koşula bağlayan çalışma sayısı oldukça fazla görünmektedir. Buna göre kadınların yaşadığı yoksulluğun nasıl tanımlandığı da önem kazanmaktadır. Zira bu çalışmaların birçoğunda kadın yoksulluğu, çoğunlukla gelir ve harcamalarla sınırlı olarak değerlendirilmiştir. Oysa yoksulluğun değerlendirilmesinde kadınların eğitim, sağlık, istihdamın yanı sıra karar alma mekanizmalarında dolayısıyla siyasi güçlenmesinde bu yaklaşımların etkisine değinen sınırlı sayıda çalışma mevcut görünmektedir.

Bu çalışmada en küçük kareler yöntemiyle regresyon analizi ve dar zaman boyutunda da güçlü sonuçlar veren Hecker ve Hatemi-J tarafından geliştirilen simetrik nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışmanın en önemli katkısı kadın yoksulluğunu gelir ve harcamaların ötesine taşıyan cinsiyet eşitsizliği endeksinin de analize dahil edilmesidir. Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, kadın yoksulluğu ile kendi hesabına çalışan kadın sayısı arasında pozitif anlamlı ilişki bulunmuştur. Ancak mikro kredi ile kendi hesabına çalışan kadın sayısı arasında pozitif anlamlı bir ilişki bulunmakla birlikte bu etki çok düşük seviyede kalmıştır. Dolayısıyla kendi hesabına çalışan kadınların artışında mikro kredinin etkisi güçlü değildir. Çalışmanın ikinci aşamasında yapılan analizde hem kendi hesabına çalışan kadın sayısı hem de kadın yoksulluğu arasında nedensellik tespit edilememiştir. Bu bakımdan 2006-2016 yılları arasında kendi hesabına çalışan kadınların yoksulluk düzeylerinin azalması ve mikro kredinin kadın yoksulluğunu iyileştirmede Granger anlamda nedensel olmadığı bulgusuna erişilmiştir.

Ampirik analiz sonuçları yapılan saha araştırmaları ile birlikte değerlendirildiğinde eğitim düzeyi düşük olan kadınları girişimci yaparak yoksulluk sorununu çözenin problemleri bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Zira kadınların yoksulluğu sadece gelir yoksulluğu ile sınırlanabilecek dar bir alanda değerlendirilmemelidir. Kadınların, formel olarak sahip olduğu hakların, enformel toplumsal ilişki ağları içinde erimesinin, toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren politikaların

sürdürülmesinin veya yoksulluğu ortadan kaldırmak yerine sürdürülebilir hale getiren sosyal politikaların uygulanmasının kadın yoksulluğunu pekiştirdiği kabul edilmektedir. Kadınların karar alma mekanizmalarında sınırlı temsiliyeti, kadın politikalarına bütüncül bir anlayışla yaklaşılması üzerinde önemli bir engel olarak görülmektedir. Zira kadın yoksulluğu ile mücadele ve kadınların güçlendirilmesinde özsaygı ile başlayan ve toplum içindeki statülerini iyileştiren geniş kapsamlı ve çok yönlü çalışmaların gerektiği anlaşılmaktadır. Özellikle kentler ve bölgeler arasında gelir dağılımı adaletsizliğinin yarattığı toplumsal sorunların yanı sıra kadınların temel eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminin geleneksel toplumsal yapılarca da sınırlandığı bölgelerimiz için bu çalışmalar daha da önem kazanmaktadır. Bu bakımdan uygulanacak politikalarda, neo liberal tezler yerine ülkenin somut ihtiyaçları çerçevesinde adım atılması daha gerçekçi görünmektedir. Bunun anlamı bireyin kendi kendine çözüm üretmediği yoksulluk sorununa kamu otoritesinin kalıcı çözümler sağlayacak sosyal politika araçları ile çözüm üretmesidir. Nitekim kamu otoritesinin başta eğitim olmak üzere birçok alanda toplumdaki tüm gelir grupları için cinsiyet eşitliğini sağlayacak kurumsal dönüşümü gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu kurumsal yeniden yapılanma yalnızca yasal hakların tanınması ile değil, enformel ilişki ağları içinde aile ve evlilik kurumu içinde kadına yönelik şiddet, istismar ve çocuk yaşta yapılan evlilikler gibi somut toplumsal olayları yaratan anlayışında dönüşmesini sağlayacak uzun dönem perspektifini kapsayan bir anlayış çerçevesinde yürütülmelidir.

Kaynakça

- AL-AMIN, M., Chowdhury, T. (2008). Women, Poverty and Empowerment: An Investigation into the Dark Side of Microfinance, *Asian Affairs*, 30 (2):16-29.
- ALTUNÖZ, U. (2015). Mikro Kredilerin Kadın İstihdamı ve Kalkınmaya Etkileri, *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 3 (1): 7-14.
- BAKTIR SANCAK, N., Erdem, E. (2016). Türkiye'de Kadın Yoksulluğunun Çözümünde Mikro Kredi Uygulamaları: Sosyal Etkilerin Ölçülmesi, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 33: 99-12.
- BALKIZ, I., Ö., Öztürk, E. (2013). Neo-liberal Gelişme Anlayışı ve Kadın: Mikro finans Uygulamaları Kadınları Güçlendiriyor Mu?, *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(2): 1-21.
- BAYRAMOĞLU TAY, A., Dökmen, G. (2017). Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi Uygulamaları İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(16): 41-64.
- BAYRAKTUTAN, Y., AKATAY, M. (2012). Kentsel Yoksulluk ve Mikrofinansman: Kocaeli Örneği, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24: 1 – 34.
- BİLDİRİCİ, M., Özaksoy, F. (2017). Regional Development of Turkey by Microcredit System in Economic Issues, Ed .Koç, S., Öruç, E., Anlar, A., 106-134.
- BUĞRA, A. (2007). Yoksullukla Mücadele Yöntemi Olarak Mikro kredi, *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Bülteni*. 2(1).
- CAN, Y., Karataş, A. (2007). Yerel Ekonomilerde Kalkınmanın İtici Gücü Olarak Kadın Girişimcilerin Rolü ve Mikro Finansman: Muğla İli Örneği, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*, Mayıs:251-261.
- CHAVAN, P. Ramakumar, R. (2002). Micro-Credit and Rural Poverty: An Analysis of Empirical Evidence, *Economics and Political Weekly*, 37(10): 955-965.

- COPASTAKE, J. (2002). Inequality and the Polarizing Impact of Microcredit: Evidence from Zambia's Copperbelt, *Journal of International Development*, 14:743-755.
- DOĞAN, B., Kaya, M. (2013). Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Sistemi: Diyarbakır Örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(45):144-170.
- EMANNUEL, E., Okoh, S., Douglas, H. (2016). An Impact Analysis of Micro-Credit on Poverty Reduction Among Women in Taraba State, Nigeria. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, 6(5):1010-1019.
- GORNICK, J. Boeri, N. (2016). Gender And Poverty. *The Oxford Handbook of Social Science of Poverty*. Erişim: <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/978.019.9914050.001.0001/oxfordhb-978.019.9914050-E-11> (15.05.2018).
- GLYNN, J., Perera, N., Reetu, V. (2007). Unit Root Tests and Structural Breaks: A Survey with Applications, *Revista De Metodos Cuantitativos Para La Economia Y La Empresa*, 3:63-79.
- GÖKYAY, Ç. (2008). Türkiye'de Mikro Kredi Uygulamaları ve İstihdama Yansımaları. *Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara*.
- HECKER, R.S., Hatemi, J.A. (2006). Tests for Causality between Integrated Variables Using Asymptotic and Bootstrap Distributions: Theory and Application, *Applied Economics*, 38 (13): 1489-1500.
- HECKER, R., S., Hatemi, J. A. (2010). Bootstrap Test for Causality with Endogenous Lag Length Choice – Theory and Application in Finance, *CESIS Electronic Working Paper Series* 223.
- KANDEMİR, O., Aktaş, Y. (2011). Importance of Microcredit in Fight Against Poverty in Turkey, *International Journal of Economics and Finance Studies*, 3(2): 253-262.
- KHANDKER, S. (2005). Microfinance and Poverty: Evidence Using Panel Data from Bangladesh, *World Bank Economic Review*, 19(2):263-286.
- MADDALA, G. (1992). *Introduction to Econometrics*, New York: Macmillan Publishing
- MAILLO, M., Halepoto, H., A., Shah, A. (2014). Time Series Analysis of Micro Credit and Its Impact on SMES Business Growth and Alleviating Poverty in Rural Sindh, *Revista Română De Statistică – Supliment Nr. 11*: 65-72.
- MAZUMDER, M.S., U., Wencong, L. (2013). Microcredit and Poverty Reduction: A Case of Bangladesh, *Prague Economic Papers*, 3: 403-417.
- ÖNDER, H., Şenses, F. (2006). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi, *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar*, Prof. Dr. Kemal Saybaşı'ya Armağan, (Haz: B. Ülman, İ. Akça), Bağlam Yay: İstanbul, 199-221.
- ÖZTÜRK, M., Çetin, B. (2009). Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar, *Journal of Yaşar University*, 3(11): 2661-2698.
- ÖZMEN, F. (2012). Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Mikro Kredi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(6): 109-130.
- PRIYA, S., Sathiya, M. (2018). Comparative Study of Economic Progression of Women Before and After Availing Micro Credit, *International Journal of Engineering and Management Research*, 8(1): 85-93.
- RANKIN, K. (2010). Governing Development: Neo liberalism, Microcredit and Rational Economic Woman, *Economy And Society*, 30(1): 18-37.
- RONALD, A. (2017). Leftist Politics and The Limits of Microcredit in Argentina, *Journal of Politics in Latin America*, 9 (2): 41-62.
- SARISOY, İ. Koç, S. (2010). Türkiye'de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi, *Maliye Dergisi*, 158: 326-348.

- SHAKYA, Y., Rankin, K. (2008). The Politics of Subversion in Development Practice: An Exploration of Microfinance in Nepal and Vietnam, *The Journal Of Development Studies*, 44(8): 1214-1235.
- SOLMAZ, E., Avcı, M. (2017). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Koruma Harcamaları: Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1): 46-73.
- SULTAN, Y., Masih, M. (2016). Does Micro finance effect Economic Growth? Evidence From Bangladesh Based on ARDL Approach, *MPRA Paper*, No.72123.
- SWAIN, R., Wallentin, F.Y. (2009). Does Microfinance Empower Women? Evidence from Self-Help Groups in India, *International Review of Applied Economics*, 23(5): 541-556.
- ŞENGÜR, M., Taban, S. (2012). Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 59-89.
- ŞENER, Ü. (2012). Kadın Yoksulluğu. *Mülkiye Dergisi*, 36(4):51-67.
- TGMP(2019). Mikrofinans Nedir?, Erişim: [http://www.tgmp.net/tr/sayfa/mikro-finans-nedir—/127/1\(15.04.2019\)](http://www.tgmp.net/tr/sayfa/mikro-finans-nedir—/127/1(15.04.2019)).
- TÜİK (2018). Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyet Ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları. Erişim: http://www.tuik.gov.tr/Pretablo.Do?Alt_Id=1068 (12.04.2018).
- UÇAR, C. (2011). Kadın Yoksulluğu ile Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri, *Uzmanlık Tezi Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- ULUTAŞ, Ç. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması Ve Görünmeyen Emek, *Çalışma ve Toplum*, 2,:25-40.
- VETRIVEI, S., Kumarmangalam, C. (2010). Role of Microfinance Institutions in Rural Development. *International Journal of Information Technology and Knowledge Management*, 2 (2):435-441.
- YILDIRMALP, S., Özdemir, A. (2013). Yapabilirlikten Yoksunluk Bağlamında Türkiye'de Kadın Yoksulluğu. *Emek Ve Toplum*, 2(4):50-83.
- ZAMAN, H. (1999). Assessing The Impact Micro-Credit on Poverty and Vulnerability in Bangladesh, *The World Bank Development Economics Working Paper No:2145*.

Extended Abstract

Poverty phenomenon exists every stage of history and it changes depending on the property relations created by production system. Modernization and industrialization has changed property relations and they accelerate immigration from rural to urban. This is the one of the important factor in the deepening of poverty. However, it is not possible to explain poverty with a unique reason and a unique definition. Difficulties in defining poverty also affect policy preferences and policy settings. Before 1980s, government intervention to socioeconomic area was more acceptable and direct poverty reduction policies were more common.

Policies of indirect fighting with poverty have been developed after the 1980s and it has gained power after 1990s. The priority of indirect policies is to decrease unemployment problem via growth and development policies and to solve the poverty within the framework of market rules and institutions. Therefore the social policy has been affected by deregulation, flexible working hours and privatization tendencies. The coverage of social protection programs in many countries has been narrowed accompanied with fiscal discipline's priority. This tendency of social policy has negative effect on the poverty especially fragile groups such as women, children, disabled persons. The fact that women do not have regular income to pay social security premiums and they have constraints in accessing public services such as education and health accompanied with their informal or part-time employment is important obstacles in breaking the vicious circle of women's poverty. While the constraints on access to education prevent them having more qualified jobs. Constraints on social insecurity causes poverty affects women intensely if they are unable to work when they are getting older, they have illness or disability to survive. Furthermore, when women have weak representation in the decision making institutions, it spreads every stage of societies' power relations and it limits women's influence in decision-making mechanisms. After the state has left social policy area, many public services are provided by private sector and it also result in the fulfillment of tasks such as illness, elderly and child care by women in the family related to their gender roles so entry of women into the labor market is getting harder. Micro credit is a financial instrument in order to remove low-income households' obstacles to reach credit market. The fact that micro credit is seen as an important tool in fighting poverty recent years related to opinion that development should be market-oriented. The vast literature has emerged that question whether micro credit is an effective tool.

The use of micro credit as a tool to fight women's poverty is a relatively new practice in Turkey. The first application was initiated by Foundation of Women's Work (FSWW) under the name of Maya Project. Bangladeshi origin Grameen Bank and Turkey Waste Prevention Foundation collaboration formed TGMP and micro-credit programs spread all over the country. There are a lot of survey about micro credit and its effectiveness which analyse Turkey. Despite of its popularity, there is gap which use modern econometric techniques. The study employs the bootstrap version of non Granger causality test improved by Hacker-Hatemi J. It uses data for the period of 2006-2016. Test results supports that there is not a causal relation from microcredit level to poverty reduction. The policies and strategies promoting entrepreneurship for low income women do not work for Turkey. Therefore, microcredit and poverty reduction linkage is not valid for Turkey.